

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Filozofická fakulta
Katedra filozofie

Lucia Rakovská (UČO 146337)
Jednooborové studium filozofie
bakalářské studium – kombinované
2. ročník

Ontologie II.

Zápočtová práce

V Bučovicích, 16.2.2006

Substanční ontologie nám dává morální prázdňiny

Na tohle téma bych ráda reagovala z pohledu člověka, který věří v Boha. Jakékoliv náboženství lze považovat za systém, který se upíná k nějaké nejvyšší neměnné substanci, všemohoucí, vševědoucí, dobré, totiž k Bohu. Bůh je zde neochvějným pilířem, vzorem dokonalosti, něčeho nad námi, jehož společnosti při vynasnaženém úsilí lze dosáhnout. Řekl nám jak žít, co dělat, abychom dosáhli jeho Království, jak se chovat k ostatním živým bytostem. V případě kosmogonie a kosmologie popsané v indických Védách nám Bůh i vysvětlil jak vypadá vesmír, jak ho stvořil, jak je vesmír velký a starý a za jak dlouho zanikne. Stejně tak jako nám vysvětlil, kdo jsme, jak jsme se sem dostali a jakým způsobem je možná cesta zpět. Ano jistě, pro nevěřícího člověka je to jen úsměvná báchorka, povídačka pro děti a dobrá berlička pro ty, jež neumí a nechtějí sami uvažovat a hledat. Nicméně asi stejně úsměvně se právě věřící může dívat na onen Velký třesk. Taky jen „odrazový můstek“, aby bylo kde začít, když stejně se sami nikdy nedozvíme, jak to vlastně bylo.

Nevěřící často považují věřící jen za loutky bez rozumu, neschopné se samy rozhodovat. Nevím kde přišli k takovému přesvědčení a třeba je to snad způsobeno i tím, že sami se snaží omluvit v sobě to, že oni v nic nevěří. Jakoby se cítili vinni za to, že nevěří v něco, co podle nich ani neexistuje. Tak tedy ukažme prstem na věřící jako na ty, jež jsou stádem ovcí bez rozumu. Proč vlastně? Řekla bych, že právě onen „odrazový můstek“ věřících, totiž různé formy svatých písem, není ničím jiným, než přijetím určitých „startovních“ podmínek. Tím, že člověk přijme tyto pravidla za svá, se ještě nevzdává svobodného rozhodování a určitě nemá právo všechny své činy omlouvat vírou v Boha. Ano, může to být považováno za projev rezignace vůči vědění. Ale když se člověk koukne napříč historií, kolik už tu bylo teorií, kolik úsilí lidé vynakládají, aby se dozvěděli jen o něco málo víc o vesmíru a jeho fungování. Všechny tyto teorie jsou vyhlášovány jako nějaký svatý zákon právě v době, kdy jsou „objeveny“. Pak stačí jedno dvě století nebo jen pár desítek let a ony neochvějné zákony,

které už se stihly zapsat do učebnic, jim padají jako domečky z karet. Jistě, bylo by hloupé to vzdávat, protože kdyby člověk neměl co zkoumat, tak se asi na téhle planetě bude sakra nudit. Nicméně všechny teorie dříve nebo později vezmou za své a člověk zjistí, že v podstatě nic z toho, co vyzkoumal, není jisté. Dost smutná bilance. A dost velká ztráta času, uvážíme-li, že spousta základních poznatků třeba z medicíny, astrologie, fyziky jsou již dávno zapsány ve Védách a my je jen „znovuobjevujeme“.

Věřící dělají jen to, že volí jinou cestu. Nezabývají se ničím, co stejně nikdy nebudou moci vlastně poznat. A kdyby to i znali, nic by to nezměnilo na tom, kým jsou (Upřímně řečeno na co mi bude vědět, jak veliký je vesmír, když ani není v mých silách ho „obsáhnout“). Věřící obrací svoji pozornost jinam, protože v ní vidí větší smysl, v ní mohou existovat jako lidé a ne jako „hmota, „stroj“ nebo jen „polidštěné zvíře“. Rozhodně nemají morální prázdny v tom, že spoléhají na to, že Bůh za ně všechno „ošéfuje“. Nemají bytí nějak navždy garantováno. Mají zodpovědnost, mají zákony a za jejich porušení přichází tresty a to zrovna jako dovolená nevypadá.

Co je to příroda, vesmír, svět?

Každou neděli rodinka „správných“ Američanů sbalí košík s jídlem a pitím, děti usadí do sedaček svých nablýskaných vozů a v ležérním oblečení vyrážejí do přírody. Kam to vlastně jedou? Někam do hor? Do lesa? K jezeru? Nebo jen pár bloků dál od svého domu k místnímu uměle vybudovanému jezírku, protože tam jezdí všichni? Jak poznají, že jsou v přírodě? Mají stanovené nějaké minimum stromů, plochy trávníků, počet ptáků a „divokých“ zvířat, které musí tenhle prostor mít, aby si připadali, že jsou v přírodě? Asi těžko říct.

Přírodu obecně považujeme za něco, co není zasaženo „božskou“ rukou člověka, tedy alespoň ne příliš. Příroda je tak blízko, stačí jen pár minut chůze nebo autem a můžeme začít objímat stromy, povalovat se po trávě a soutěžit o to, kdo domů přinese víc klíšťat (můžeme považovat za onu divokou zvěř☺). Ano, příroda je tam, kde je fauna, flora, čistá voda a čistý vzduch. Tedy úplný opak lidské civilizace.

Co je tedy svět? Vždycky když dávám kufr do auta a jedu na letiště, tak se mě sousedka zeptá: „Zase do světa?“ „Jo jo, zase“, odpovím. Kam to tedy jedu já? Pro sousedku je světem cokoliv, co je za hranicí našeho okresu. Nicméně já mám namířeno dál. Kde všude je svět? Většina z nás ho ztotožňujeme s naší planetou Zemí. Každý víme, že když si někdo zaplatil cestu kolem světa, tak nejede nikam jinam než jen kolem té naší „modré kuličky“. Tenhle svět pro nás už taky není daleko. Pár hodin autem, lodí nebo letadlem a ocitneme se v úplně jiném světě. Vzdálenosti se zkracují a to, co se dřív mohlo zdát jako nereálný sen, se dnes stává pro cestovatele skutečností.

Pro ty co je už náš svět nudí a mají pár milionů dolarů ušetřeno bokem se může stát skutečností i cesta někam dál. Cesta do vesmíru. Ono taky sousedi mají co závidět, když máte vyfocenou Zemi z oběžné dráhy. No sice to není taková pohoda, jako se v klidu povalovat v trávě, ale zážitek to musí být mimořádný. Páni, vesmír. Je tak veliký, nemůžeme ani dohlédnout na jeho konec, asi proto, že třeba žádný ani nemá. Najednou se nám zdá ten náš svět, ta naše planeta nějaká malá, vrátíme se zpátky a je nám tu úzko. Přece jenom v turistických oblastech se člověk musí víc

tlačit, aby si mohl vyfotit nějakou památku. Ve vesmíru tlačeničky nebyla. Tam bylo prostoru dost. Třeba i dost, abychom tam postavili na Měsíci hotel? Nebo do vesmíru vyhodili všechny odpadky? Hm, ten nápad má budoucnost. Co mají příroda, svět a vesmír společného? Nestvořil je člověk. Díky Bohu.

Kde jsou věci, když jsou na svém místě?

Můj kamarád by na tuhle otázku odpověděl velice rychle: Pro ženskou je věc na svém místě, když je uklizená. Ano, i tak by se dalo odpovědět a dokonce pro někoho by tohle byla asi ta nejsprávnější odpověď. No budiž, kamarád je tak trochu šovinista☺

Každý z nás někde žijeme. Obklopujeme se věcmi, které jsou pro náš každodenní život potřebné i nepotřebné. Samozřejmě, že ty nepotřebné jsou důležité už jen tím, že nějakým pro nás libým způsobem zaplňují prostor. Nikdo asi nebude moc rád bydlet v prázdném bytě, že ano. Sami určujeme věcem místa a tím i náš vlastní určitý systém a řád pro jejich polohu. Očekáváme, že boty najdeme v botníku, šaty v šatníku, obraz na stěně, mléko v lednici, peníze v peněžence atd. Tam se nám zdají být na svých místech, protože jsou na místech, která svojí funkcí právě určují správnost umístění této či oné věci právě sem. Zeptáme-li se ale, kde mají své místo třeba boty, odpovíme v botníku. Je tomu ale opravdu tak? Opravdu kupujeme boty proto, abychom je umístili do botníku? Určitě ne. Nemají boty své místo právě na nohou? Tam přece splňují svoji funkci, pro kterou byly zakoupené, totiž funkci obuvi. Stejně tak se můžeme zeptat jestli lepším místem pro šaty než šatník není lidské tělo, pro mléko třeba kočičí miska a co peníze? Jsou na svém místě v peněžence? Nebo snad na bankovním kontě? Nebo snad v naší ruce při placení? Asi jen těžko nalezneme pro věci, které často používáme, nějaké jediné správné místo. A ani u věcí, které nepoužíváme je dosti složité určit jestli jsou právě na svém místě. Třeba trofeje z lovu jsou pro manžela na svém místě, když jsou pověšené na zdi, manželka by nejraději viděla jejich místo v kontejneru za domem, stejně jako manžel její vyšívaný obrázek, který dostala od tchyně. Dá se tedy předpokládat, že ono „své místo“ má každý určeno podle sebe a je jen těžko rozhodovat, jestli má ten nebo onen toto místo „lepší“.

Existuje vůbec nějaká věc, která má jen jedno své místo, kam patří a shodnou se na ní všichni? Co třeba šachové figurky při takovém rozestavení, kdy bílý dává černému mat? Tam jsou určitě určena správná místa, kde která má a dokonce musí být, aby byla naplněna ona funkčnost,

že může dávat mat. Jistě, existuje nespočetně mnoho kombinací, jakým způsobem se dá mat docílit, ale už bychom tuto situaci mohli nějakým způsobem zachytit, kvantifikovat. Stejně jako můžeme přehrát ony situace, podle zápisu šachových tahů. Zachytili jsme tím věc na svém místě? Můžeme si myslet, že ano. Dokud nám figurky neseberou děti a nepostaví si je do svého hradu z kostek, kde tyto budou plnit funkci panáčků na hraní. Nebo dokud nezavolá maminka, že je máme uklidit i se šachovnicí ze stolu a dát je do šuplete pod televizi, protože právě tam mají své místo 😊

Co nemáme, když „nemáme čas“?

Odpověď na tuto otázku je zdánlivě jednoduchá. Ale abychom se dopátrali odpovědi, spíš bychom se měli zeptat co to znamená čas mít. Jak to vypadá, když čas máme? Kolik ho vlastně kdo máme? Z hlediska měření času máme asi každý stejně. Den má 24 hodin, hodina 60 minut a minuta 60 sekund. To se jaksí nemění, aspoň v tomhle existuje pro všechny určitá spravedlnost. Navíc čas ubíhá pořád stejně rychle. Nikdo si ho nemůže zpomalit ani zrychlit. Nemůžeme si ho našetřit do zásoby, ani přikoupit, když se nám času nedostává. Jak vlastně posuzujeme, že čas máme nebo ne? Jako vždy se jedná jen o nás a o naši prostou denní činnost. Stanovujeme si činnosti, které chceme za celý den stihnout a snažíme se tyto činnosti rozdělit tak, aby se nám nějakým způsobem do těch 24 hodin vešly. Události, které si nenaplánujeme a které přicházejí, nás můžou dostávat do časové tísně, protože ukusují z onoho koláče, který jsme tak pečlivě rozdělili. Najednou zbývá toho času méně a pokud jsme nepočítali s nějakou časovou rezervou, tak zjistíme, že činnost, která nám zabere hodinu najednou musíme vtěsnat třeba jen do její poloviny. Toto vtěsnávání je někdy možné, ale někdy se prostě činnost za kratší dobu stihnout nedá. Pak tedy, když už nám nezbývá ani drobek z onoho koláče, říkáme, že nemáme čas. Je na každém z nás, jak velký kus koláče potřebujeme na své denní činnosti a v momentě, kdy nám někdo jiný chce kousek vzít, je na nás, jestli jsme ochotni mu ho věnovat nebo ne. Pokud ne, tak ono „nemám čas“, není ničím jiným než výmluvou.

Co nás zajímá, když se zajímáme o pohyb?

Pohyb je pro člověka jednou z jeho přirozeností. Nejen pro člověka, ale pro všechno „živé“. Pokud se nemůžeme hýbat, připadá nám, že jaksi nemáme podíl na skutečném dění světa. Tím, že se něco děje, že se věci pohybují vlastně vnímáme čas a vice versa tím, že porovnáváme skutečnost věcí v časových úsecích, si můžeme zase ověřit, že svět kolem nás je v pohybu nebo že jsme v pohybu my sami. Pohyb, který je našim smyslům nejbližší je právě přesun těles z místa na místo. Jedná se o změnu, kterou jsme schopni vnímat, aniž bychom nad ní museli příliš přemýšlet. Změna věcí nám potvrzuje, že se něco kolem děje a jsme-li schopni to vnímat máme určitou jistotu, že jsme ještě pořád naživu. U pohybu se můžeme zajímat nejen o to kam jdeme, ale také o to, odkud jdeme, za jak dlouho tam dojdeme, kdo jde k nám a co to bude mít za následek. Pohyb dopředu je tak milý lidem, co se neradi dívají zpět, pohyb dozadu, je důležitý pro ty, kteří si rádi drží odstup, pohyb k sobě je důležitý pro milence, pohyb nahoru je směr pro ambiciózní lidi, rychlý pohyb zase třeba pro sportovce. Bez pohybu by se prostě nic nedělo, zůstali bychom jako „z kamene“. Taková hra na sochy, jakou hrají malé děti. Jistě, bývala to zábava. Ale představa, že bychom tak museli zůstat stát déle než jen pár minut už se nám zdá děsivá. A i když máme přece jenom rádi klid, odpočinek na kanapíčku, na chvílku „vypnout“, už jenom tím, že jsme živé bytosti jsme jaksi „odsouzeni“ k pohybu. Ovšem nevnímáme to jako nějaké břemeno nebo trest. Spíš jako něco tak přirozeného a automatického, že si ani svět, který by nebyl v pohybu, neumíme představit.

Bez příčiny (boží vůle) ani vlas z hlavy nepadne?

Jsem přesvědčená o tom, že nic se neděje jenom tak, bez příčiny. Dnes a denně, vlastně neustále vidíme, že se kolem nás něco děje. Jsme pozorovateli těchto dějů, samozřejmě i aktéry mnoha dějů. Jsou věci a děje, které na nás mají vliv a právě tyto nás zajímají nejvíce. Zajímáme se o své zdraví, protože víme, že když uděláme něco nesprávně nebo sníme něco špatného, tak to bude mít vliv na naše zdraví a na náš život. Sledujeme dění v parlamentu, protože víme, že byť jsou ti pánové „kravaťáci“ od nás daleko, tak přece jenom právě oni, svým jednáním a hlasováním budou mít vliv právě třeba na to, jestli příští týden nebudeme muset zaplatit více za nájem nebo potraviny. Zdá se, že jejich hlasování bude příčinou změn v našem životě. Co ale předtím následovalo? Nebyli jsme to my, kdo si je zvolil? Vybrali jsme si tedy v momentě své volby i to, jak budeme žít v následujících letech? Těžko říct, když většinou v případě politiků zůstává jen u slibů. To, jak žijeme dneska bychom tedy mohli svést na svou předchozí volbu, ale i tuto volbu něco zapříčinilo, že jsme se rozhodli právě tak. Nehledě na to, že ne vždy vyhrávají ti, které volíme. Takže v podstatě závisíme i na volbě ostatních? Ta myšlenka se mi moc nezamlouvá. Nicméně budu ji asi muset přijmout jako fakt.

Vždycky mě fascinuje dívat se na světové rekordy ve skládání domina. Jak na obrovské ploše postaví jeden dílek za druhým, poskládají různé obrazce, dokonce domino šplhá i nahoru. Pak se jen nadechnout a čekat, jestli to vyjde. Jestli ony dílky byly poskládány dobře a v dostatečné vzdálenosti, aby jeden mohl shodit druhý. Stačí jen jedno malé šňouchnutí prstem a domino se rozjíždí, padá jeden dílek za druhým a vlna za vlnou, je to úžasná podívaná, tady člověk může vidět, co je příčinou. Proč jeden díl domina padá a tím jak shazuje další a další spouští dlouhý řetězec této události. Na konci třeba odpadají dílky a objeví se nápis. Jaké finále, jaké úsilí a kolik času stálo to, abychom spustili na pár minut nějakou událost. Kdybychom někde udělali chybu, tak by se reakce zastavila, onen řetězec, ve kterém chyba byla by se zastavil a dílky co byly spadené, by nezpůsobily nic dalšího, protože byly ve špatné vzdálenosti. Ty co by byly o něco dál by zůstaly stát, protože na ně nemělo co zapůsobit, nedostalo se jim příčiny.

Nějak podobně si představuji, že se věci dějí okolo nás a v celém vesmíru, jeden díl způsobuje pohyb druhého, jedno dění má vliv na jiné. Všechno má svou příčinu, nestalo se to náhodou. Vždyť taky co je náhoda? Dala by se popsat jako průsečík dvou kauzálních řetězců. To, že neznáme nějakou příčinu ještě neznamena, že to příčinu nemá.

Jaké úsilí člověku zabere způsobit nějakou událost, třeba jen tu na pár minut s dominem. Jaké úsilí to asi musí být, poskládat takhle celý vesmír. I když pro Boha to asi žádná dřina nebyla. Domino nepadne náhodou, bez příčiny. Proto i na začátku všech dějů tady musí být jeden božský prst, který do toho šťouchne. Proto věřím, že ani ten vlas z naší hlavy nepadne bez příčiny.

Bez chaosu nelze žít

Představa chaosu v mnoha lidech vyvolává pocit zděšení. Není se co divit. Lidé mají určité sklony ve všem dělat pořádek, vše objevovat, objasňovat, vše kvantifikovat, zařazovat, „šuplíčkovat“. Cokoliv se jim nevele do jejich měřítek, zákonů, učebnic, šuplíčků považují za abnormalitu, chaotickou situaci, chaos nebo svoji vlastní chybu v neznalosti. Myšlenka řádu je naopak tak přívětivá, vyvolávající určitý klid, že vše je tak, jak má být. Zlobíme se potom na vše, co nám tento řád zase nějak narušuje. Cokoliv uspořádáme považujeme za hotové, dokončené, je na tom vidět kus naší práce, způsob jakým jsme se realizovali. Když jsme hotovi s jedním, najdeme si jinou věc, která nemá řád a začneme ji uspořádávat. Díky ne-řádu se tak vlastně udržujeme v pohybu, máme činnost, cíl, který dává našemu životu smysl. Nejen to. Dodává nám jiskru, moment překvapení do života.

Řád je fajn, ale když si představíme, že jednoho dne by vše šlo podle přesně námi poznaných podmínek, vše by se dělo ve světě, jehož přesný řád známe a tedy víme kdy a proč se co děje a mohli bychom bez problémů odhadovat i výsledky dějů, asi by to byla nuda. Nebylo by už nic, co by nás mohlo překvapit, co by nám dalo naději, že přijde něco nečekaného, něco vzrušujícího, co se nám do šuplíku nevele. Chaos neprávem považujeme za něco negativního, když je v podstatě změnou, něčím co dělá den co den naše životy odlišnými. Já osobně ráda „objevuji“ nové věci, řeším nové situace, přemýšlím nad řešeními a cestami. Beru to jako způsob, jak se můžu sama rozvíjet, ne jen zabřednout na předepsaném chování a apatii vůči poznávání. Chaos nás zachraňuje od toho, abychom i sami sebe jednoho dne nezavřeli do jednoho velkého šuplíku a nezůstali tam, jako nepotřebné hračky, které už přestaly někoho bavit.

Nejde o čas, ale o události

Když uvážíme jak stará je podle nás naše planeta Země, co všechno už se tady stačilo udát. Člověk samotný nám připadne velice mladý. Něco jako novinka v historii téhle planety. V historii vesmíru je to jen malý okamžik. Čas si plyne bez ohledu na to, jestli ho zrovna vnímáme nebo ne. Lidé jsou si vědomi své konečnosti, vědí, že čas tu bude, i když tu my nebudeme. Asi proto přestávají čas vnímat jako nějakou absolutní entitu, ale vnímají ho spíše tím, co se dá vše prožít a co vše se okolo děje. Když se podíváme do učebnic dějepisu tak ona období, kdy podle vědců ještě člověk neexistoval tak nějak rychle projíždíme s konstatováním, že se stihlo udát to a to, vzniklo tohle a tamto. Víc nic. Období několika statisíc a milionů let se nám vleze na pár stránek naší učebnice. Stejně tak jako dlouhé období středověku se nám nějak záhadně rýsuje jen v několika málo důležitých událostech. Ale v momentě, kdy se dostaneme třeba do období světových válek, tak najednou v učebnici přibývá stránka za stránkou a nám najednou přijde, že se jaksí toho děje víc než dřív. Tenhle pocit se nám může jevit ze dvou různých důvodů. Jednak historické prameny nejsou tak rozsáhlé, abychom mohli zjistit všechno o tom, co se v daném období stalo. Buď se nedochovaly nebo jen v omezené míře, kde jsou shrnuty většinou jen ty události nejdůležitější, které měly vliv na tehdejší dobu a lidstvo. Takže se nám může zdát, že dříve se toho dělo míň. Myslím, že pořád se něco děje ale dnešní člověk má lepší prostředky k tomu, aby všechno mohl zaznamenat. Druhým důvodem je to, že máme možnost to vnímat nejen jako pozorovatelé, ale jako aktéři událostí, tvořící budoucnost, ne jen učící se o minulosti. A přijde nám, že snad ani nejsme schopni pojmut vše, co se kolem nás děje. Čas nám začíná rychle utíkat vpřed. Ale čas neutíká rychleji, to jen my žijeme onu vteřinu života vesmíru.